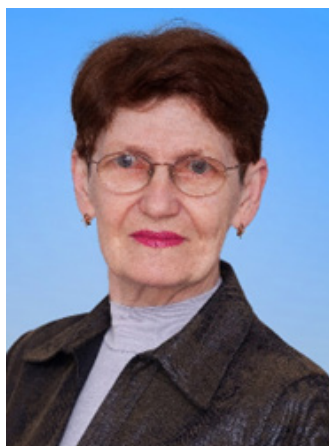




УДК 377.124.8:005

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-1\(214\)-58-66](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-1(214)-58-66)



Шевчук Світлана Степанівна,

старша викладачка кафедри методики професійної освіти та соціально-гуманітарних дисциплін,

Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти ДЗВО УМО НАПН України, Україна

Svitlana Shevchuk,

Senior Lecturer at the Department of Methods of Professional Education and Social and Humanitarian Disciplines, Bila Tserkva Institute of Continuous Professional Education SIHE

“University of Education Management” NAES of Ukraine, Ukraine

E-mail: shevchukbinpo@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6260-3323>

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ

A Трансформаційні та євроінтеграційні процеси, інтенсивний характер розвитку освітніх і виробничих технологій зумовлюють сьогодні потребу підготовки кваліфікованих фахівців, адаптованих до роботи у динамічному світі, з належно сформованими ключовими і професійними компетентностями, здатних знаходити рішення у ситуаціях, пов'язаних із професійною діяльністю та життєвими обставинами у важкий для України воєнний час та у повоєнній відбудові економіки нашої держави.

Необхідність формування нової генерації висококваліфікованих фахівців, здатних виконувати складні виробничі завдання на високому професійному рівні, вимагає від закладів професійної (професійно-технічної) освіти переосмислення мети і змісту професійної підготовки спеціалістів на основі компетентнісного підходу. Саме тому набуває актуальності висвітлення методологічних аспектів формування ключових компетентностей здобувачів освіти, коли основною метою їхньої професійної кар'єри є підвищення внутрішньої мотивації до особистого професійного розвитку та забезпечення можливості навчання й самоосвіти впродовж усього життя.

Ключові слова: компетентність; компетенція; інтегральна компетентність; компетентнісний підхід; ключові компетенції; Національна рамка кваліфікацій; освітні інновації; навчальний модуль; якість освіти

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE COMPETENT APPROACH TO PROFESSIONAL TRAINING OF QUALIFIED SPECIALISTS

S European integration transformational processes with the intensive nature of educational and production technologies development today lead to the need to train qualified specialists, adapted to work in a dynamic world, with properly formed key and professional competencies, capable of finding solutions in situations related to professional activities and life circumstances in difficult wartime for Ukraine and in the post-war reconstruction of the economy of our country.

The need to form a new generation of highly qualified specialists capable of performing complex production tasks at a high professional level requires professional (vocational and technical) education institutions to rethink the purpose and content of the professional training of specialists based on the competency approach. Therefore, highlighting the methodological aspects of education seekers' key competencies formation becomes relevant when the main goal of their professional career is to increase internal motivation for personal professional development and ensure the possibility of learning and self-education throughout life.

Keywords: competence; integral competence; competence approach; key competences; National Framework of Qualifications; educational innovations; educational module, educational quality

Актуальність проблеми. Вітчизняні статистичні дані щодо якості професійної освіти стверджують, що впродовж останніх років потенціал кваліфікованих робітників в Україні значно знизився у порівнянні з розвинутими країнами світу. Це зумовлено, перш за все, пандемією COVID-19 та введенням в Україні у лютому 2022 року воєнного стану через російську агресію, за результатами якої вже знищена значна кількість вітчизняних закладів освіти та навчально-практичних центрів.

Окрім того, на державному рівні визнано факти недостатньої участі суб'єктів господарювання у розв'язанні проблем професійної освіти та навчання, застарілості матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти, недосконалості кваліфікаційних характеристик на професії та види робіт, державних стандартів професійно-технічної освіти, недостатнього рівня підготовки педагогічних працівників. Як наслідок, роботодавців нині не задовольняє якість підготовки робітничих кадрів, рівень компетентності випускників професійно-технічних закладів освіти.

Успішність розвитку змісту і технологій професійної підготовки кваліфікованих фахівців у вітчизняних закладах професійної та передвищої фахової освіти значною мірою залежить від ефективності скорочення невідповідності якості освіти і вимог, які пред'являють до неї роботодавці та ринок праці. У цьому разі особливої актуальності набуває проблема підвищення відповідальності закладів освіти за кінцеві результати освітньої діяльності. Серед пріоритетів, які визначені перед системою професійної освіти її соціальними партнерами, особливе місце займає реалізація компетентнісного підходу з метою забезпечення належної якості підготовки висококваліфікованих фахівців.

Нині ефективною стратегією модернізації освітньої системи є розроблення нових освітніх стандартів, інтеграція освітньої політики у міжнародне співтовариство, вдосконалення якості освітніх програм, оцінка якості навчання здобувачів освіти на рівні закладу освіти та міжнародних програм, запровадження компетентнісного підходу в освітній процес на всіх рівнях – від середньої до вищої професійної освіти. Необхідно зазначити, що впровадження компетентнісного підходу в освітню діяльність

є цілком закономірним кроком на шляху становлення інформаційного суспільства та піднесення статусу України серед інших держав, оскільки модернізаційні процеси, пов'язані із упровадженням і використанням компетентнісного підходу, наразі відбуваються в усіх розвинутих країнах.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Сьогодні у діяльності вітчизняних закладів професійної (професійно-технічної) та передвищої фахової освіти суттєво змінюються пріоритети: послідовне накопичення здобувачами освіти професійних знань, досвіду діяти за певними алгоритмами, схемами та програмами має замінитися на сформованість самоосвітніх здатностей, стійких професійно-пізнавальних інтересів майбутніх кваліфікованих робітників. З огляду на це у системі професійної (професійно-технічної) освіти на перший план висувається завдання створення умов, які забезпечують усебічний розвиток творчого потенціалу особистості здобувача освіти.

У цьому напрямі, наприклад, «реалізація модульно-персонологічного підходу дала змогу змінювати напрям розвитку творчого потенціалу вчителя від соціальної технології до персоналтехнології, від об'єкта технологічного впливу до його суб'єкта; забезпечила органічний зв'язок теорії та практики, наукової та методичної підготовки слухачів; активну позицію їх у навчальному процесі; єдність навчальної підготовки й підвищення загальної культури слухачів; відповідність планування навчального процесу до логіки науки, яка вивчається, дозволила вийти на розвиток творчого потенціалу конкретного вчителя та на творче мислення всього педагогічного колективу» [1, с. 27].

У свою чергу одним із сучасних підходів підвищення якості підготовки кваліфікованих робітників є організація освітнього процесу на засадах модульно-компетентнісної концепції, в основі якої – інтегрований підхід до модульної побудови змісту професійної освіти й навчання за конкретною професією, зорієнтований на результати навчання – набуття особою необхідних компетентностей для виконання трудової діяльності.

Проблема реалізації ідей компетентнісного підходу у підготовці фахівців різних рівнів знайшла своє певне вирішення у працях таких вчених, як:

П. Лузан, Н. Бібік, С. Вітвицька, Н. Дем'яненко, О. Пометун, О. Овчарук, М. Левшин, О. Локшина, В. Луговий, В. Манько, Г. Онкович, О. Онопрієнко, Н. Побірченко, С. Сисоєва, В. Ягупов та ін. [4]. У них ґрунтовно розглянуто питання сутності компетентнісної освіти, визначено її особливості та переваги у порівнянні із знаннєвою парадигмою, розроблено засадні положення технологій формування компетентностей і методів їхньої діагностики. Теоретичні засади компетентнісного підходу в системі вищої та середньої освіти розроблялися такими відомими науковцями як-то: І. Зимня, В. Кремень, В. Луговий, О. Пометун, А. Хуторський. Ці та інші науковці досліджували можливість упровадження компетентнісного підходу в системі вищої професійної освіти. Проте, не зважаючи на численні дослідження, існують певні суперечності у визначенні ключових понять компетентнісного підходу, остаточно не визначені переваги його упровадження [9].

Отже, інтерес до методології компетентнісної освіти вітчизняних і зарубіжних учених, її використання в освітньому процесі закладів освіти всіх рівнів очевидний. Натомість фундаментальних праць, у яких би були виписані конкретні, реальні технології формування компетентностей та об'єктивні методики оцінювання результатів навчання, що гарантують досягнення запланованих результатів, немає.

Метою статті є розкриття методологічних аспектів компетентнісного підходу до професійної підготовки кваліфікованих фахівців, аналіз понять, які складають його основу, а саме: «компетентність» та «компетенція», «ключові та професійні компетентності», «модульно-компетентнісний підхід» тощо.

Показником успішності сучасного кваліфікованого фахівця будь-якої галузі економіки та сфери послуг є наявність у його діяльності таких компонентів: мотиваційно-ціннісного (наявність мотивації, особистісної зацікавленості), когнітивного (наявності теоретичних знань) та операційно-діяльнісного (володіння сучасними виробничими технологіями).

Викладення основного матеріалу. Одним із пріоритетних напрямів модернізації освіти в Україні визнано компетентнісний підхід, який набуває важливого значення, так як переміщує акценти із процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину

формування й розвитку у здобувачів освіти здатності практично діяти і творчо застосовувати у різних ситуаціях набуті знання і досвід. Запровадження компетентнісного підходу у систему вищої професійної освіти надає змогу зміцнити взаємодію системи освіти з ринком праці, створити якісну, динамічну та прогностичну освітню систему, забезпечити якісну підготовку молодих фахівців, здатних виконувати свої професійні обов'язки на високому рівні; зосередити фахову підготовку випускників на їхнє подальше працевлаштування, використовувати компетенції в якості кінцевого результату навчання; перенести акценти з накопичення знань здобувачами освіти на розвиток їхніх здатностей використовувати знання для реалізації професійних завдань; забезпечити орієнтацію освітнього процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти на індивідуальну особистість здобувача освіти.

Компетентнісний підхід – спрямованість освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є загальні (базові, ключові) та спеціальні (предметні) компетентності тих, хто навчається. Загальні (базові, ключові) компетентності забезпечують наступність і послідовність навчання впродовж усього життя людини, вони поступово поглиблюються і збагачуються залежно від рівня освіти. У вищій професійній освіті виокремлюють, окрім загальних (базових, ключових), професійні (пов'язані із спеціальністю) та фахові (пов'язані зі спеціалізацією) компетентності [7].

Педагог, який застосовує компетентнісний підхід, не виконує роль «ретранслятора» навчального матеріалу, він виконує роль ментора, фасилітатора та організатора освітньої діяльності з безліччю можливостей. Роль здобувача освіти трансформується із пасивного сприйняття й відтворення знань у дослідницьку та самоосвітню діяльність, усвідомлюючи при цьому, що запорукою успішності його подальшої професійної діяльності є прагнення до саморозвитку і позитивна мотивація.

Останнім часом на теренах вітчизняної педагогічної науки точиться широка дискусія з приводу шляхів, механізмів, умов реалізації методології компетентнісного підходу в освіті, зокрема професійній. У численних наукових працях учені опрацьовують новий теоретичний

базис, висвітлюють сутність таких понять цієї концепції, як «компетентність», «компетенція», «компетентнісний підхід», «ключові компетенції» тощо. Необхідно відмітити, що в європейській поняттєвій системі категорія компетентнісного підходу виникла ще у 60–70-х роках минулого століття, а наша освітня система порівняно недавно розпочала ідентифікувати вітчизняні освітні поняття до фонду європейської педагогічної термінології. Однак необхідно відзначити, що в останні роки в Україні зроблено вагомні кроки у цьому напрямі: урядом схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року, розроблено і затверджено методичні рекомендації щодо розроблення стандартів професійної (професійно-технічної) освіти за компетентнісним підходом, що сприяло появі понад 180 компетентнісно зорієнтованих стандартів. Постановою Кабінету Міністрів України (№1341 від 23.11.2011) було затверджено Національну рамку кваліфікацій (НРК), яка є першим практичним кроком реалізації компетентнісної концепції. У цьому важливому державному документі визначено характеристики (дескриптори чи описи) кваліфікаційних рівнів, які треба використовувати в освітній практиці. Зокрема, результати навчання – компетентності (знання, розуміння, вміння, цінності, інші особисті якості), яких набуває та/або здатна продемонструвати особа після завершення навчання.

Національна рамка кваліфікацій (НРК) – системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів освіти. Кожен рівень – це завершений етап освіти, що характеризується рівнем складності освітньої програми, сукупністю компетентностей особистості, що визначені, як правило, стандартом освіти та відповідають певному рівню Національної рамки кваліфікацій. НРК розроблена з урахуванням Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2005) та Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя (2008) [5].

Створення Національної рамки кваліфікацій («кваліфікаційної конституції нації»), сумісної з європейськими метарамками кваліфікацій, є тим ключовим інструментом, що дозволяє ввійти

в європейський простір. Із упровадженням НРК Україна намагається зробити кваліфікації актуальнішими та відповіднішими потребами ринку праці, забезпечити узгодженість між усіма рівнями освіти, а також сприяти цілісності й прозорості національної системи кваліфікацій у цілому. Цей нормативно-правовий документ оперує виключно точними поняттями й термінами, узгодженими з міжнародною, європейською термінологією (*знання; автономність, відповідальність; інтегральна компетентність; кваліфікація; кваліфікаційний рівень; компетентність; комунікація; результати навчання; уміння тощо*).

Визначальними категоріями компетентнісного підходу в освіті є поняття *компетенції та компетентності*, які в педагогічній науці досить плідно розробляються і різнобічно розглядаються, проте до цих пір не мають однозначного змісту й визначення.

Загальним для переважної більшості означень *компетенція* – це здатність і готовність застосовувати знання й уміння при розв’язанні професійних завдань у різноманітних областях – як у конкретній області знань, так і в областях, слабо прив’язаних до конкретних об’єктів, тобто це здатність і готовність проявляти гнучкість у мінливих умовах ринку праці [8]. Іншими словами, *компетенція* – це коло повноважень посадової особи чи організації.

Відповідно до НРК *компетентність/компетентності* – здатність/здатності особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через динамічну комбінацію знань, розумінь, умінь, цінностей, інших особистісних якостей і визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність упродовж усього життя. Компетентність є сучасним виміром людської освіченості, коли перше місце надається не обсягу вивченого матеріалу, а кінцевому результату, втіленому у здатності діяти у різних умовах й обставинах.

Інтегральна компетентність – узагальнений опис кваліфікаційного рівня, який відображає основні компетентнісні характеристики рівня щодо навчання та/або професійної діяльності.

Національна рамка кваліфікацій складається із загальної частини, у якій наводяться вказані

терміни та їхнє визначення, а також опис кваліфікаційних рівнів. У цьому важливому державному документі визначено характеристики (дескриптори чи описи) кваліфікаційних рівнів, які маємо використовувати в освітній практиці. Зокрема, *результати навчання* – компетентності (знання, розуміння, вміння, цінності, інші особисті якості), що набуває та/або здатна продемонструвати особа після завершення навчання. Окрім того, НРК оперує поняттями «освітня кваліфікація» і «професійна кваліфікація». Освітні кваліфікації надають в освітній сфері за освітніми стандартами, а професійні кваліфікації у професійній сфері – за професійними стандартами. Наприклад, нині – це такі освітні кваліфікації, як кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр, кандидат наук, доктор наук. *Кваліфікаційний рівень* тлумачиться як структурна одиниця НРК, що визначається певною сукупністю компетентностей, які є типовими для кваліфікацій даного рівня. *Професійними кваліфікаціями* є розряди, категорії, ранги, чини, звання тощо, які отримують працівники у процесі професійної діяльності. Щоб отримати ту чи іншу освітню кваліфікацію, особі треба надати спеціальну підготовку. А от професійну кваліфікацію людина може отримати й у закладі освіти, якщо цей заклад має на це право (однією з умов є належна практична підготовка майбутнього працівника, яку визнає відповідний роботодавець).

Зміна акцентів на отримання нових результатів професійної (професійно-технічної) освіти актуалізує значущість компетентнісного підходу до забезпечення якості підготовки кваліфікованих робітників. Концепція компетентнісного підходу у системі П(ПТ)О спрямована на розвиток особистості професіонала з позитивним світоглядом, ціннісними орієнтаціями, здатністю швидко адаптуватися до традиційних, нових і непередбачуваних життєвих і професійних ситуацій. Компетентнісний підхід є важливим концептуальним підґрунтям реалізації нової системи принципів визначення цілей П(ПТ)О, відбору і структуруванню змісту навчального матеріалу, організації освітнього процесу й оцінювання освітніх результатів із метою досягнення майбутніми робітниками достатньо високого рівня знань, досвіду, обізнаності для здійснення професійної діяльності.

Нині виокремлено *концептуальні положення підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на засадах компетентнісного підходу* [11]:

- професійна компетентність є мірою та головним критерієм професійної підготовленості фахівця;
- професійна компетентність фахівця – це не лише знання, вміння, навички, а й творче ставлення до справи, позитивні нахили, інтереси і прагнення, здатність ефективно використовувати певний досвід, а також особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці, в конкретній професійній ситуації;
- професійна компетентність визначається здатністю суб'єкта праці мобілізувати знання, вміння та досвід в конкретній соціально-професійній ситуації та якісно виконувати професійні функції відповідно до посади, яку він обіймає;
- професійна компетентність інтегрує зміст, пов'язаний із майбутньою професійною діяльністю, актуалізуючи набуті знання й уміння в потрібний момент задля використання їх на практиці;
- професійна компетентність майбутніх фахівців цілеспрямовано формується з урахуванням сучасного стану та перспектив розвитку конкретної галузі виробництва або сфери послуг, а також соціально-психологічних, етичних, правових норм, усталених у суспільстві;
- модель формування професійної компетентності фахівців містить низку послідовних етапів: *мотиваційний* (професійна спрямованість і мотивація), *когнітивний* (система знань про майбутню професійну діяльність і вміння їх застосовувати), *діяльнісний* (система фахових умінь і навичок, формування яких забезпечується змістом, формами і методами виробничого навчання) та *оцінно-контрольний* (діагностика, аналіз, коригування навчальних досягнень здобувача освіти та рефлексія суб'єктів педагогічної взаємодії). Кожен із цих етапів має відповідне змістовне й організаційно-управлінське наповнення;
- формування професійної компетентності кваліфікованих робітників можливе завдяки реалізації таких освітньо-педагогічних умов: упровадження сучасних освітніх технологій формування професійної компетентності;

акцент на діяльнісний, практико-орієнтований етап формування професійної компетентності; підвищення рівня професійної компетентності майбутніх фахівців під час виробничих практик; упровадження якісного навчально-методичного забезпечення формування професійної компетентності; ціннісно-орієнтована спрямованість формування професійної компетентності майбутніх фахівців; організація підготовки інженерів-педагогів до формування професійної компетентності фахівців.

Сьогодні у системі П(ПТ)О набуваються *ключові, загальнопрофесійні та професійні компетентності* [6]:

– *ключові* – компетентності, що необхідні для самореалізації, розвитку активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та адаптації на ринку праці (комунікативність, професійна етика, інформаційно-цифрові технології, правова компетентність, навчання впродовж життя, підприємливість і фінансова грамотність тощо);

– *загальнопрофесійні* – компетентності, що формують уявлення, опорні знання за певним професійним спрямуванням, створюють необхідне підґрунтя для здобуття особою професійних кваліфікацій (здатність працювати в команді, працезхоронна компетентність, енергозбережувальна компетентність, екологічна компетентність, економічна компетентність тощо);

– *професійні* – компетентності, що дають змогу особі виконувати певні роботи або здійснювати професійну діяльність (відповідно до напряму виробництва або сфери обслуговування).

Ключові компетентності (КК) за Національною рамкою кваліфікацій – динамічне поєднання знань, умінь і ставлень, які кожен потребує для самореалізації, особистісного розвитку, активної громадянської позиції, соціального залучення та працевлаштування і які здатні забезпечити життєвий успіх молоді у суспільстві знань. Ключові компетентності є наскрізними в усіх сферах освітньої діяльності, поступово поглиблюються на всіх освітніх рівнях і забезпечують наступність і послідовність навчання впродовж усього життя людини. Перелік КК в Україні визначено у ст. 12 Закону України «Про освіту» [2].

Ключові компетентності ґрунтуються на головних цілях професійної підготовки здобувачів

освіти, їхньому соціальному й особистісному досвіду, а також на основних видах діяльності. Ключові компетентності багатофункціональні, надпредметні й багатомірні, тому оволодіння ними дає можливість кваліфікованим робітникам досягати високого рівня розвиненості таких якостей, як-то: *активна позиція* (енергійність, діяльнісна поведінка); *самостійність* (ініціативність, рішучість); *комунікативність* (контактність); *креативність* (творчий потенціал) тощо. Для цього доцільно аби викладачі професійно-теоретичної підготовки й майстри виробничого навчання враховували оптимальні співвідношення фундаментальних і спеціальних дисциплін, брали участь в оновленні змісту навчальних програм із теоретичних предметів і виробничого навчання в умовах лабораторій, навчальних майстерень, на виробництві (практика і навчання), творчо впроваджували інноваційні педагогічні технології, що ґрунтуються на принципах проблемності, мотивації, забезпечення адекватності характеру майбутньої професійної діяльності.

Професійні (фахові) компетентності кваліфікованого робітника передбачають єдність теоретичної й практичної готовності до здійснення конкретної професійної діяльності.

Міністерство освіти і науки України продовжує оновлювати систему професійної (професійно-технічної) освіти, впроваджуючи державні стандарти з конкретних робітничих професій на модульно-компетентнісній основі.

Модульно-компетентнісний підхід – це комплексний підхід побудови змісту навчання з конкретної професії, зорієнтований на набуття необхідних знань, умінь і навичок для праці. Відповідно до такого підходу вводиться поняття навчального модуля – логічно завершеного складника Державного стандарту професійно-технічної освіти (ДСПТО), який базується на окремій одиниці професійного стандарту, містить навчальний матеріал, необхідний для досягнення професійних і ключових компетентностей і належить до певного рівня кваліфікації. Засвоєння навчального модуля може підтверджуватися відповідним документом (сертифікат, посвідчення, свідоцтво).

Модульно-компетентнісний підхід органічно поєднується й доповнюється іншими

методологічними підходами (системним, діяльним, розвивальним, суб'єкт-суб'єктивним тощо), створюючи підґрунтя для подолання застарілих форм і методів навчання, посилення навчальної мотивації, інтеграції видів освітньої, професійної, культуротворчої діяльності.

Принципова відмінність компетентнісної освітньої парадигми полягає в цільовій спрямованості професійної освіти, ціннісних орієнтирах суб'єктів навчання, очікуваних результатах освітньо-професійної підготовки майбутніх фахівців. Відповідно до реалій і потреб інформаційного суспільства компетентнісно орієнтована професійна освіта відмовляється від застарілої практики передавання та відтворення готових знань, спрямовує всіх учасників освітнього процесу на досягнення інтегральних показників в особистісному і професійному розвитку, під якими розуміють компетентності.

Компетентнісний підхід, будучи зорієнтованим перш за все на нове бачення цілей та оцінювання результатів професійної освіти, пред'являє свої вимоги до інших компонентів освітнього процесу – змісту, освітніх технологій, засобів контролю та оцінювання. Головним при цьому виступає проєктування та реалізація таких освітніх технологій, які б створювали ситуації включення здобувачів професійної освіти у різні види діяльності (спілкування, рішення проблем, дискусії, диспути, виконання проєктів) та сприяли формуванню у випускника високого рівня готовності до успішної діяльності у реальному житті. У такій схемі педагоги і студенти (учні, слухачі) орієнтуються на особистісно-зорієнтований і діяльній підходи навчання, що вимагає від педагога зміни акцентів в освітній діяльності з інформаційного до організаційно-управлінського простору.

Науковці європейських країн пояснюють увагу до компетентнісного підходу тим, що саме набуття життєво важливих компетенцій може дати людині можливість зорієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти.

Компетентність є передумовою успішності самореалізації випускника професійного закладу освіти в суспільстві й передумовою розвитку самого суспільства. У зв'язку із цим міжнародні

експерти визначають, що головне завдання освіти – готувати компетентного громадянина суспільства, спроможного ухвалювати адекватні рішення, реагуючи на особистісні й соціальні виклики.

Упровадження компетентнісного підходу в якості одного зі шляхів глибинної модернізації змісту вищої професійної освіти передбачає вирішення низки проблемних питань, які постають перед владою, закладами освіти, суспільством. Насамперед це стосується оновлення стандартів вищої освіти з боку відповідних державних установ, розробки освітніх програм спеціальностей із боку закладів вищої освіти, акредитації відповідних освітніх програм. Нині сформовані переліки компетентностей для більшості спеціальностей, за якими навчаються здобувачі професійної та передвищої фахової освіти. Однак, як зазначає В. Луговий та інші науковці, у межах компетентнісного підходу необхідно передбачити формування таких компетентностей, які знадобляться у майбутньому. Зазначені завдання вирішити доволі проблематично, що пояснюється неперервними, слабо прогнозованими змінами на ринку праці [3].

Проблемним питанням залишається посилення самостійності здобувачів професійної освіти щодо формування власної освітньої траєкторії під час навчання у закладі вищої освіти та самоосвіти після його закінчення. Тут на перший план виступає складання освітньої програми спеціальності з урахуванням останніх досягнень у відповідній сфері діяльності, підбір найважливіших загальних і професійних компетентностей, якими повинен володіти випускник даної спеціальності, інформування здобувачів освіти щодо переваг формування індивідуальної освітньої траєкторії. Окремою проблемою є відсутність у певній частині науково-педагогічних працівників сформованих здатностей щодо використання компетентнісного підходу, внаслідок чого вони не розуміють, на що саме орієнтуватися у підготовці майбутнього фахівця. На якість формування компетентностей у здобувачів освіти та їх подальше працевлаштування впливає недостатня практична підготовка у реальних умовах під час навчально-виробничих практик. Це можна пояснити недосконалим начальним планом підготовки здобувачів вищої освіти за конкретною

спеціальністю або недостатньою кількістю баз практик. Існують випадки, коли студент-практикант на підприємстві тільки заважає працівникам і не має можливості застосувати набуті знання та перевірити на практиці сформовані компетенції. Як наслідок, потрібно продовжувати зміцнювати зв'язки між підприємствами, установами з одного боку та закладами професійної освіти з іншого з метою прямого замовлення конкретних фахівців, забезпечення зворотнього зв'язку між роботодавцями та освітніми установами, уточнення переліку професійних компетенцій тощо. Звісно, у напрямі вирішення зазначених вище завдань зроблено вже доволі багато, а саме розроблені проекти нових стандартів більшості спеціальностей на засадах модульно-компетентнісного підходу, розроблена нова класифікація спеціальностей, починає активно розвиватися дуальна освіта тощо. Проте, як свідчить сьогоднішній ринок праці, цього ще замало.

Крім того, вважаємо, що однією з головних умов успішної реалізації основних принципів і завдань підвищення якості професійної освіти є вдосконалення системи підвищення кваліфікації, що надає можливість підтримувати відповідну професійну дієспроможність педагогічних працівників професійної школи, враховувати їхні індивідуальні особливості та освітні потреби, сприяти зростанню рівня цих потреб та мотивації творчої педагогічної діяльності у процесі впровадження освітніх і галузевих інновацій у професійну підготовку в аспекті євроінтеграційних тенденцій [10, с. 10].

Висновки. Отже, компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників є важливим складником модернізації системи професійної (професійно-технічної) освіти, підсилює практичну орієнтованість освіти, підкреслює роль досвіду, вмінь практично реалізовувати знання, встановлюючи підпорядкованість знань умінням та акцентує увагу на результатах освіти, розглядаючи їх не як суму засвоєних відомостей, а набір компетентностей, здатність людини вирішувати життєві й професійні проблеми, діяти в різних проблемних ситуаціях. Компетентнісний підхід є закономірним кроком на шляху модернізації змісту освіти України в сучасних умовах розвитку інформаційного

суспільства, які характеризуються мінливістю, постійним збільшенням інформаційних потоків, підвищеними вимогами до фахової підготовки випускника. До його особливостей відноситься результативно-цільова та особистісно-орієнтована спрямованість освітнього процесу, наявність складної структури, зв'язок із подальшим працевлаштуванням тощо. Ключовими поняттями компетентнісного підходу є «компетенція» та «компетентність», де компетентність виступає у якості складеної категорії, містить перелік відповідних компетенцій, виступає актуальним проявом компетенцій.

Однак методологія компетентнісного підходу до професійної підготовки кваліфікованих фахівців потребує подальшого аналізу, узагальнення та систематизації з метою вирішення вищезначених проблем.

Список використаних джерел

1. Білик Н. І. Модульно-персоналогічний підхід до навчального процесу в системі післядипломної педагогічної освіти. Імідж сучасного педагога. 2004. № 6(45). С. 20–27.
2. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Луговий В. І., Слосаренко О. М., Таланова Ж. В. Становлення системи основних понять і категорій компетентнісного підходу в умовах парадигмальних змін в освіті. *Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації* : матеріали методологічного семінару (3 квіт. 2014 р., м. Київ). Київ, 2014. С. 5–18.
4. Модульно-компетентнісний підхід у підготовці кваліфікованих робітників будівельної та машинобудівельної галузей : монографія / П. Г. Лузан, В. В. Ягупов, Г. І. Лук'яненко, Т. В. Пятничук, М. І. Михнюк. Київ, 2015. 255 с.
5. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п#Text>
6. Проект концепції «Сучасна професійна освіта»: концептуальні засади реформування та розвитку професійної освіти України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-proekt-konceptualnih-zasad-reformuvannya-profesijnoyi-osviti-ukrayini-suchasna-profesijna-osvita>
7. Розвиток науково-методичної компетентності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О у системі післядипломної освіти : наук.-метод. посіб. / А. Б. Єрмоленко, М. В. Набок, С. С. Шевчук, С. В. Масліч, В. С. Кулішов. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2021. 101 с.
8. Черемис І. Нові вимоги до спеціаліста: поняття компетентності й компетенції. *Вища освіта України*. 2006. № 2. С. 84–88.
9. Шаров С. Компетентнісний підхід: переваги, структура та особливості. *Науковий Вісник МНУ*

імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2018. № 4 (63). С. 194–199.

10. Шевчук С. С. Вектори підвищення якості професійної підготовки фахівців у сучасних умовах. *Імідж сучасного педагога* : електрон. наук. фах. журн. 2020. № 3(192). С. 5–10. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-3\(192\)-5-10](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-3(192)-5-10) http://isp.poippo.pl.ua/article/view/205919/pdf_43

11. Шевчук С. С. Розвиток ключових компетентностей здобувачів освіти у позааудиторній навчальній діяльності ЗП(ПТ)О : спецкурс. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2020. 84 с.

References

1. Bilyk, N. I. (2004). Modulno-personolohichniy pidkhd do navchalnoho protsesu v systemi pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity [A modular and personological approach to the educational process in the system of postgraduate pedagogical education]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 6 (45), 20-27 [in Ukrainian].

2. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"]* № 2145-VIII vid 05.09.2017. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

3. Luhovyi, V. I., Sliusarenko, O. M., & Talanova, Zh. V. (2014). Ctanovlennia systemy osnovnykh poniat i katehorii kompetentnisnoho pidkhdodu v umovakh paradyhmalnykh zmin v osviti [Formation of the system of basic concepts and categories of the competence approach in the conditions of paradigmatic changes in education]. In *Kompetentnisnyi pidkhd v osviti: teoretychni zasady i praktyka realizatsii [Competency approach in education: theoretical principles and implementation practice]*: materialy metodolohichnoho seminaru (pp. 5-18). Kyiv [in Ukrainian].

4. Luzan, P. H., Yahupov, V. V., Luk'ianenko, H. I., Piatnychuk, T. V., & Mykhniuk, M. I. (2015). *Modulno-kompetentnisnyi pidkhd u pidhotovtsi kvalifikovanykh robotnykiv budivelnoi ta mashynobudivelnoi haluzei [A modular-competency approach in the training of qualified workers in the construction and machine-building industries]*: monohrafiia. Kyiv [in Ukrainian].

5. *Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii [On the approval of the National Framework of Qualifications]*: postanova KМУ № 1341 vid 23.11.2011. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p#Text> [in Ukrainian].

6. Proekt kontseptsii «Suchasna profesiina osvita»: kontseptualni zasady reformuvannia ta rozvytku profesiinoi osvity Ukrainy [Concept project "Modern professional education": conceptual principles of reform and development of professional education in Ukraine]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-proekt-kontseptualnih-zasad-reformuvannya-profesijnoyi-osviti-ukrayini-suchasna-profesijna-osvita> [in Ukrainian].

7. Yermolenko, A. B., Nabok, M. V., Shevchuk, S. S., Maslich, S. V., & Kulishov, V. S. (2021). *Rozvytok naukovometodychnoi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv ZP(PT)O u systemi pislidyplomnoi osvity [Development of scientific and methodical competence of teaching staff of ZP(PT)O in the system of postgraduate education]*: naukovometodychnyi posibnyk. Bila Tserkva: BINPO DZVO «УМО» NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

8. Cheremys, I. (2006). Novi vymohy do spetsialista: poniattia kompetentnosti y kompetentsii [New requirements for a specialist: concepts of competence and competence]. *Vyshcha osvita Ukrainy [Higher education of Ukraine]*, 2, 84-88 [in Ukrainian].

9. Sharov, S. (2018). Kompetentnisnyi pidkhd: perevahy, struktura ta osoblyvosti [Competency approach: advantages, structure and features]. *Naukovyi Visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky [Scientific Bulletin of V. O. Sukhomlynskyi MNU. Pedagogical sciences]*, 4(63), 194-199 [in Ukrainian].

10. Shevchuk, S. S. (2020). Vektory pidvyshchennia yakosti profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv u suchasnykh umovakh [Vectors of improving the quality of professional training of specialists in modern conditions]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 3 (192), 5-10. Retrieved from [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-3\(192\)-5-10](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-3(192)-5-10)http://isp.poippo.pl.ua/article/view/205919/pdf_43 [in Ukrainian].

11. Shevchuk, S. S. (2020). *Rozvytok kliuchovykh kompetentnosti zdobuvachiv osvity u pozaaudytornii navchalnii diialnosti ZP(PT)O [Development of key competencies of education seekers in extracurricular educational activities of ZP(PT)O]*: spetskurs. Bila Tserkva: BINPO DZVO «УМО» NAPNU [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 20.01.2024